

ג שיערי תשובה לרבינו יונה ז"ל

השער הראשון בביאור התשובה ועיקריה

א) מן הטובות אשר היטיב השיי עם ברואיו כי הכין להם הדרך לעלות מתוך פחת מעשיהם. ולנוס מפה פשעיהם. לחשוך נפשם מני שחת ולהשיב מעליהם אפו. ולמדם והזהירם לשוב אליו כי יתמאו לו לרוב טובו וישרו כי הוא ידע יצרם 'שנא' (תהלים נה) טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך. ואם הרבו לפשוע ולמרוד ובגד בוגדים בגדו לא סגר בעדם דלתי תשובה שנאמר (ישעיה לא) שובו לאשר העמיקו סרה. ונאמר (ירמיהג') שובו בנים שוכבים ארפא משובותיכם. והזהרנו על התשובה בכמה מקומות בתורה. והתבאר כי התשובה מקובלת גם כי ישוב החוטא מרוב צרותיו. כל שכן אם ישוב מיראת השם ואהבתו שנאמר (דברים ד') בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך ושמת בקולו. והתבאר בתורה כי יעזור השם לשבים כאשר אין יד טבעם משנת. ויחדש בקרבם רוח טהור להשיג מעלות אהבתו שנא' (שם ה') ושבת עד ה' אלהיך ושמת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום ובניך וכל לבבך ובכל נפשך. ואומר בנוף הענין (שם ט') ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך להשיג אהבתו. והנביאים והכתובים דברו תמיד על דבר התשובה עד כי באו עקרי התשובה בולם מפורשים בדבריהם כאשר יתבאר:

ב) ודע כי החוטא כאשר יתאחר לשוב מחטאתו יכבד עליו מאד ענישו בכל יום. כי הוא יודע כי יצא הקצף עליו ויש לו מנוס שמה. והמנוס הוא התשובה. והוא עומד במרדו והגו ברעתו. ובידו לצאת מתוך ההפכה. ולא יגור מפני האף והחמה. ע"כ רעתו רבה: (ועי' במדרש קהלת משל על זה)

ג) ולא ימצא איחור התשובה זולתי בעמי הארץ. אשר הם ישנים שוכבים. ולא ישיבו אל לבבם ולא דעת ולא תבונה להם למחר להמלט על נפשם. ויש מהם נדחים מער השם ביה לא יאמינו לעונש החטא. וארז"ל (סוכות י"ג) אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תחרה אחריו ביום כי באמת עשה תשובה:

ד) ועוד התכוון ברעת המתאחר מן התשובה כי רעה היא. כי לולי התמהמה. כי [עתה] שב נאנח במדירות לב כרגזה ובדאגה. ודלפה עינו מתונה. כי יפגשו יצרו שנית ויזמן החטא לידו. יכבוש את יצרו ויזכור אשר עברה עליו כוס המדירות ולא יוסף לשותתה עוד. כמו שנאמר (תהלים ד') רגזו ואל תחטאו ביאורו רגזו והצטערו על אשר חטאתם ואך תחטאו עוד. כי הזכיר חטאם למעלה כאמרן תבקשו כזב סלה. ויעיד על זה הפירוש אמרו רגזו מלשון (בראשית פ"ח) אל תרגזו בדרך (בחקוק י') ותחתי ארגזו. אענינם הצער על הדבר שעבר ועל התונה. ולא אמר יראו או גורו. וכאשר יאחר לשוב בבא החטא לידו יפול במוקשו כנפול בתחלה. ויגדל עונו האחרון מאד. ותעלה רעתו לפני השם. כי מראשית לא השב כי פתאום יבא היצר השודד עליו. אך אחרי אשר ראה דלות כחו ואשר גברה יד יצרו עליו וכי עצום הוא ממנו. היה עליו לראות כי פרוע הוא. ולשית עצות בנפשו להוסיף בה יראת ה'. ולהפיל פחדו עליה. ולהצילה ממארב יצרו ולהשתמר מעונו. ואמר שלמה ע"ה (משלי כ"ג) ככלב שב על קיאו כסיל שונה באולתו. ביאורו כי הכלב אוכל דברים נמאסים וכאשר יקיאם נמאסים יותר והוא שב עליהם לאכלם. כך ענין הכסיל. כי יעשה מעשה מגונה. וכאשר ישנת בו מגונה יותר כאשר ביארנו:

ה) השנית כי השונה בחטאו תשובתו קשה כי נעשה לו החטא כהיתר. ובזה כבדה מאד חטאתו. כמו שנאמר (ירמיה ג') הנה דברת ותעשי הרעות ותוכל.

השער שיערי תשובה הראשון

ביאור ותוכל. כי תרעות נעשות לך כהיתר וכדבר שהוא ביכלתך וברשותך. מלשון (דברים י"ב) לא תוכל לאכול בשעריך שתרגומו לית לך רשו. וארו"ל כיון שעבר אדם עבירה לשנה בה נעשית לו כהיתר. וארו"ל על האיש שעבר עבירה ושנה בה כי מכאן ואילך אם יחשוב לעשות העבירה ונאנס ולא עשאה מחשבתו הרעה מצטרפת למעשה. ועליו נאמר (ירמיה' ו') הנה אנכי סביא רעה אל העם הזה פרי מחשבותם:

(ו) **ועתה** בינה שמעה זאת כי הוא עיקר גדול. אמת כי יש מן הצדיקים שנכשלים בחטא לפעמים. כענין שנאמר (קהלת ו') כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. אכן כובשים את יצרם מאת פניהם. ואם יפלו בחטא פעם אחת לא ישנו לו. ונקוטו בפניהם. והודים בתשובה. אך כל אשר אינו נזהר מחטא ידוע. ואינו מקבל על נפשו להשמר ממנו. גם אם הוא מהעונות הקלים. אע"פ שהוא נזהר מכל העבירות שבתורה קראוהו חכמי ישראל מוכר לדבר אחד. ואת פושעים נמנה. וגדול עונו מנשוא. כי אם אמור יאמר העבד לרבו. כל אשר תאמר אלי אעשה וזולתי דבר אחד. כבר שבר עול ארונו מעליו. והישר בעיניו יעשה. וכל הענין הזה נאמר (דברים כ"ג) ארור האיש אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם. ביאורו אשר לא יקבל על נפשו לקיים כל דברי התורה מראש ועד סוף. ויורה על זה אשר לא יקים לעשות. ולא אמר אשר לא יעשה אותם:

(ז) **ועוד** תדע כי השונה עבירה אחת עשר פעמים. אע"פ שגזר מכל שאר העבירות. הנה הוא נחשב כעובר על עבירות חלוקות. וכן ארו"ל כי אם יאמר לניזר אל תשתה והוא שותה. אל תשתה והוא שותה. לוקה באחרונה על כל אחד ואחד. כמשפט האוכל פריפה. בהמה טמאה. וחלב ודם:

(ח) **וראה** ראינו כי רבו עונות הדור על זאת. כי יש אנשים רבים מקבלים על נפשם לחזור מעבירות ידועות. וכל ימי חייהם אינם נוהרים בהם. אבל הם אצלם כהיתר. ואלו לא היו נוהגים כן רק על עבירה אחת. הלי רע הוא בנפשם כאשר ביארנו. אף כי נוהגים על אזהרות רבות, וכתנה מן החמורות. כמו שבועת חנם. ומקלל את חבירו או את עצמו בשם. וחזרת שם שמים לבטלה. או במקום שאינו טהור. או בידים לא נקיות. והעלמת עין מן העני. ולשון הרע. ושנאת חנם. ונבחות הלב. ונתינת חתית. והסתכל בעריות. ובישול תלמוד תורה כנגד כולם. ורבות כאלה. כתבנו מקצתם אצל בני הדור להזכירם ולהזהירם. וכן ראוי לכל בעלי תשובה לכתוב במגילת ספר הדברים אשר נכשלו בהם. והמצות אשר קצרו בקיומם. ולקרוא בספר זכרונתם בכל יום:

(ט) **והנה** מדרגות רבות לתשובה. ולפי המדרגות יתקרב האדם אל הקב"ה. ואמנם לכל תשובה תמצא סליחה. אך לא תמדה הנפש טוהר שלם להיות העונות כלא היו. זולתי כאשר יטוהר האדם את לבו ויכין את רוחו כאשר יתבאר. וכן כתוב (תהלים לב) אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון ואין ברוחו רמיה. וכענין הבגד הצריך כבוס. כי המעט מן הכבוס יועיל בו להעביר הנעל ממנו. אך לפי רוב הכבוס יתלכן. וכן כתוב (שם נא) חרב כבסני מעוני. ותכבס הנפש מן העון כפי אשר תכבס את לבה. שנאמר (ירמיה ד') כבסי מדעה לבך ירושלים. וארו"ל (תהלים קיב) אשרי איש ירא את ה'. בעודו איש. ר"ל כי תשובת האדם המעולה בימי בחורותיו בעוד כחו עליו ויתגבר על יצרו. אכן כל תשובה מועילה. כמ"ש (שם ז') תשב אגלש עד דכא ותאמר שזבו בני אדם. ואמרו רז"ל עד דכדוכה של נפש:

שערי תשובה ענה נבאר עיקרי התשובה

(א) העיקר הראשון התרמה. יבין לבבו כי רע ומר עזבו את ה'. וישיב אל לבו כי יש עונש ונקם ושלם על העון. כענין שנאמר (דברים לב) לי נקם ושלם. ונאמר (איוב י"ג) נודו לכם מפני חרב כי חמה עונת חרב. ויתחרט על מעשיו הרעים. ויאמר בלבו מה עשיתי. איך לא היה פחד אלהים לנגד עיני. ולא יגורתי מתוכחות על עון. ומן השפטים הרעים. כי רבים מכאובים לרשע. לא המלתי על גופי ולא חסה עיני עליו משחתו. מפני הנאת רנע אחד. ונמשלתי לאיש צינור ויחמוס ויאכל וישבע. ויודע כי אחרי אכלו ואחרי שתו יגמם השופט כחצץ שני. כענין שנאמר (מש"ב) ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ. ורעה מזאת כי הייתי על הנפש היקרה אכזרי. ונמטמא בנילולי יצרי. ומה הועילה ככל קניניה. אם רעה בעיני אדוניה. ואיך החלפתי בעולם חולף. עולם עומד לעד לעולם. איך נמשלתי כבהמות נדמיתי. והלכתי אחרי יצרי כסוס כפרד אין הבין. ותעיתי מדרך השכל. והנה הבורא נפח באפי נשמת חיים חכמת לב וטובת שכל. להכירו וליראה מלפניו. ולמשול בגוף וכל תולדותיו. כאשר המשילה על שאר בעלי חיים שאינם מדברים. מאשר יקרה בעיניו נכבדה. ואחרי אשר בעבור זאת נבראתי. ויהי בי הפך מזה. למה לי חיים. כענין שנאמר (מש"ב כא) אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים יגוח. ועוד כי כמשפט הבהמה לא עשיתי. אבר שפלתי מכנה. כי ידע שור קנהו וחמור אכוס בעליו. ואני לא ידעתי ולא התבוננתי. ושלחתי נפשי להפשי מאדוניה. ומעמתי צופי. ונשיתי סופי. וגולתי וחמסתי. ועל דל כוססתי. ולא זכרתי יום המות. אשר לא י שאר לפני נשמתי. בלתי אם גויתי ואדמתי. וענין הזה אשר ביארנו. הוא אשר דבר ירמיה ע"ה (ירמיה ח) אין איש נחם על רעתו לאמר מה עשיתי:

(יא) העיקר השני עזיבת החטא. כי יעזוב דרכיו הרעים ויגמור ככל לבבו כי לא יוסף לשוב בדרך הזה עוד. ואם און פעל לא יוסף. כענין

שנא' (יחזקאל לב) שובו שובו מדרכיכם הרעים. ונאמר (ישעיה נ"ה) יעזוב רשע דרכו:

ודע כי מי אשר חטא על דרך מקרה. פי התאוה תאוה. ויחזק עליו יצרו ויתקפהו. ולא נתלצו רעיוניו וחושיו בפנעו בו. ולא מיהרו לנעור בים התאוה ויחרב. על כן יגוררו היצר בהרמו. ונפל כמכמוריו. לפי שעתו ועתו. בהיות רוח היצר רע סבעתו. ולא מאשר הפצו ורצונו. למצוא עונו. ולעשות כמוה אחרי זאת. ראשית תשובת האיש הזה החרטה. ולשים גון בלבו על חטאתו. ולהיות נפש נענה. ומרה כלענה. אחרי כן יוסף בכל יום יראת ה' בנפשו. ויתן חרת אלהים בלבבו בכל עת. עד אשר יהיה נכון לבו כמזח בה'. כי אם יוסף יעבור (כ"ו) [לפניו] היצר. ויפגשוהו כפעם בפעם. ורבה עליו תאותו כמשפט הראשון. לא יהיה נפתה לבו עליו. ויעזוב דרכו. כמו שנאמר (מש"ב כ"ח) ומודה ועוזב ירוחם. הזכיר תחלה ומודה. על החרטה והיודוי. ואח"כ ועוזב. אך האיש המתייצב על דרך לא טוב תמיד. ונבר על חטאיו דורך ככל יום ושונה באולתו. ושב במדוצתו גם פעמים רבות. וכל עת אוהב הרע. ומכשול עונו ישים נוכח פניו. ר"ל התאוה והיצר. וחפצו ומגמתו. אשר לא יבצר ממנו כל אשר יום לעשות. ראשית תשובת האיש הזה. לעזוב דרכו ומהשכחו הרעה. ולהסכים לקיים ולקבל עליו לכל יוסף לחטוא. אחרי כן יתחרט על עלילותיו הנשחתות. וישוב אל ה'. כמ"ש (ישעיה נ"ה) יעזוב רשע דרכו ואיש און מהשבותיו וישוב אל ה'. והמשל בזה. למי שאוחזו השרץ ובא למכול ולהמדר. כי יניח השרץ תחלה. ואחרי כן ימכול וימחר.

השער שערי תשובה הראשון

וכל זמן שהשרין בידו עוד טומאתו בו . ואין המכילה מועילה . והנה עזיבת מה'שבת החטא . היא השלכת השרין . והחרטה מאשר הטא . והיודיו והתפלה . במקום המכילה . וזה כי יבאו יסורים ומכאובים על הרשע . אשר תמיד כל זמניו . להתהדק באשמו . יווסר בתחלה וישוב ממהשבתו הרעה אשר השב . ויכרית מעבדיו מידי . והמשל בזה . לעגל אשר יכזה במלמד הבקר לכוון תלמי . כן המתניב על דרך לא טוב . יקח המוסר תחלה לעונב דרכי מות ללכת דרך יש . כמ"ש (יחזקאל לא) שמעו שמעתי אפרים מתנודד יסרתני ואוסר כעגל לא למד . ועוד נאמר אחריו (שם שם יב) כי אחרי שובי נחמתי . רוצה לומר כי אחרי אשר יסרתני ואוסר . ושבתי מדרכי הרעה . נחמתי אחרי כן ואתחרט על מה שעבר מדברי עונותי . והנה נתבאר לך מזה כל הענין אשר ביארנו :

יב) העיקר השלישי הינון . ישתונן כליותיו . ויחשוב כמה רבה רעת מי שהמרה את יוצרו . ויגדיל ינון בלבבו . וסער מתחולל ברעיוניו .

ויאנה במרירות לב . כי יתכן שיתחרט וידע בעיניו על חטאתו אשר הטא ולא השלים דקו בזה . כי גם הפסד דינו או איסר קשה בעיני האדם . אך אם אבד עשרו בענין רע ויצא נקי מנכסיו . נפשו עליו תאבל . ותכבד אנתו . נפשו מרה לו . וכן על צרות רעות ורבות כאבו נצה . וינון בלבבו יומם . ויותר מהמה ראוי שיצטער ויאנה מי שהמרה את הש"ת . (והנחית) [והשחית] והתעיב עלילה לפניו . ולא זכר [יוצרו] אשר בראו יש מאין . וחסד עשה עמו . וידו תנחהו בכל עת . ונוצר נפשו בכל רגע . ואיך מלאו לבו לחכעים לפניו . ואיך טח מראות עיני החוטא . מהשכיל ללבבו . והמשכיל אשר נפקחו עיניו . יחקו הדברים האלה בלבו . ויבואו חדרי רוחו :

יג) ומדריונות התשובה ומעלותיה . לפי גודל המרירות ועוצם הינון . והיא התשובה אשר תבא מדרך טוהר הנפש וזכות שכלה . כי לפי שכלו . וכפי

אשר תפקח עיניו . ירבו ויעצמו במאד מאד יגוניו ברעיוניו . על רוב עוניו . כמו שנא' (ישעי נב) כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי . ביאורו כאשר יעטוף ויצטער הרוח שהוא מלפני כי הוא מן העליונים . ויעטפו נשמות אשר אני עשיתי . לא אריב עוד ולא אקצוף . כי איך לא אחון וארחם על נפש יקרה אשר היא מלפני . ונשמות אני עשיתי . על כן יקל העון כפי אשר תכבד (העבודה) [עבודת] האנחה עליו . כי הינון יבא מאת טוהר הנשמה העליונה . ונרצתה בזה יותר מאשר תרצה ברוב יסורי הגוף ומכאוביו . והמשל בזה כי המלך יחמול על הניכיו ילידי ביתו הקרובים אליו והם מאצילי ארץ הנכבדים ויתן להם הנינה . יותר מחמלתו על הרחוקים והפחותים . ואמר ונשמות אני עשיתי . לקרבתן אל העליונים . אע"פ שהגוף והכל מעשה ידיו . וכמהו (שמות לב) והלוות מעשה אלהים המה . ועוד אמרו רז"ל שלשה שותפין יש באדם אביו ואמו והקביה . ולפי שאין לאב ולאם שותפות בנשמה . על כן אמר ונשמות אני עשיתי . יורה על אמרו כי רוח מלפני . כי ענינו כאשר ביארנו :

יד) ואמר דוד המלך ע"ה (תהלים יח) ה' נגדך כל תאותי ואנתה סמך לא נסרתה . ביאורו גלויה לפניך כל תאותי כי איננה זולתי לעבודתך . ואתה יודע אנתה כי איננה על עסקי עולם והדברים הכלים . זולתי על חמאי ועל קוצרי ידי בעבודתך . ואמר אחד מן המתנפלים בחזן ערכו . אנתה מפחדך . הרחיקה ממני האנחות . דאנתי מקוצר ידי בעבודתך . הרחיקה ממני האנחות :

מו) העיקר הרביעי הצער במעשה . כמו שנאמר (ישעי ג) וגם עתה נאום ה' שובו עדי ככל לבככם ובצום ובככי ובמספר . ואמרו ז"ל

הלכ והענינים שני סמורי החטא . וכן כתוב (בסדר טו) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם . לכן בזאת ינופר עון הסמורים . במדת תשובתם . כנגד מדת משוכתם . כי יתכפר עון לבב החטאים . במרידותם ואנחותם . בשבר אשר הם שוברים אותו . כמש"כ כי רוח מלפני יעמוק . ונאמר (תהלים נא) לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה . והמשל על זה מן הכלים [הטמאים] אשר [נשברו] . מטומאתם שהיו . כמ"ש (ויקרא יא) תגור וכירים יותץ . ועון העינים יכפר בדמעות כמו שנאמר (תהלים קיט) פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך . לא אמר על לא שמרתי תורתך . אבל אמר לא שמרו . כי הם סבבו החטא על כן הורדתי פלגי מים :

(טז) העיקר הה' הדאגה . כי ידאג ויפחד מעונש עונותיו . כי יש עונות שהתשובה תולה בפרתן ויסורי סמריקין . כמ"ש (תהלים לח) כי עוני אניד אדאג מחטאתי . וענין הינון על שעבר . וענין הדאגה על העתיד . ועוד שנית ידאג . אולי הוא מקצר בחוכת התשובה בצער ובמרידות ובצום ובכבי . וגם כי הרבה צער והרבה כבה . יוחל ויירא אולי לעומת זה הרבה אשמה . ולא השלים חוקו את כל ענותו ואשר יכבה בצום גפשו . ומי שתתכונן בנודל עבודת הכורא על יצוריו וכי אין קץ לרעת המטרה את פיו . כל אשר יוסף בעבודה ובדרכי התשובה . הלא מצער היא . והנה למעט בעיניו . ואמר 'שלטה המלך ע"ה (משלי יד) חכם ירא וכו' טרע וכאורו . החכם אע"פ שהוא כו' טרע ככל מאמצי כחו . יירא ויחזל . אולי לא כלה חקו . ולא נזהר כרת מה לעשות . וכמוהו (שם כח) מעקש דרכים והוא עשיר . אע"פ שהוא עשיר . וכן אמרו רז"ל בילמדנו אל תפרש חכם ירא וכו' טרע אלא חכם סר טרע וירא . וסוף הפסוק מוכיח עליו (שם) וכסיל מתעבר ובומה . אמר על מדות הכסיל שהוא כהיפך ממדת החכם כי הכסיל מתעבר ועם כל זאת בומה שלא יקרהו עון וזק . ובעל הכעס עלול לפשעים ומופקר לנזקים . שנאמר (משלי כט) ובעל המה רב פשע . ונאמר (שם כה) עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו :

(יז) ועיקר ידאג בעל תשובה פן יתגבר עליו יצרו . כמו שאמרו ז"ל אל תאמין בעצמך עד יום מותך . כל שכן האיש אשר נצחו לבו כבר . כי ראוי להשמר מן היצר האורב בכל עת . ולהוסיף בנפשו יראת השם יום יום . ותהיה לו למעונו בעבור עליו כל משברי היצר המתחדש לעתיד :

(יח) ודבר שלמה המע"ה על דבר התשובה . ופרש בו הענין הזה . ופתח פתח דבריו ואמר (שם כח) בעלזין צדיקים רבה תפארת ובקום רשעים יהופש אדם . פירוש הצדיקים מפארים ומכבדים בני אדם . על כל מעלה טובה הנמצאים בהם . ורשעים מחפשים מומי בני אדם ושגיאותם להשפילים . ואע"פ שכבר הזניחו המעשים ההם וחזרו בתשובה . אח"כ אמר (שם שם ג) מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועווב ירוחם . כי אע"פ שאין לבעל התשובה נללות עונותיו לבני אדם . כמו שיש להבין ממה שאמר ובקום רשעים יהופש אדם . אבל הייב להתנודות עליהן . כענין שנאמר (תהלים לב) חמאתי אודיעך ועוני לא כסיתי . ונאמר (ירמיה ב) הנני נשפט אותך על אמרך לא חמאתי . ותכמי ישראל ז"ל פירשו . פעמים שהמכסה פשעיו לא יצליח . כמו בעבירות שבין אדם לחבירו . כי אין לו כפרה עד אשר ישיב הגולה והחכם והעושה . ועד אשר יבקש מחילה מאשר הציק לו . או הלבין פניו . או ספר עליו לשון הרע . או בעבירות שבין אדם למקום שנתפרסמו לבני אדם כי העושה עבירות בפרהסיא מחלל את השם (ורש"י ז"ל ב"ה יו"ט ס"ש ב"ה ע"ש) . וחייב להתאונן ולהתאבל עליהם לפני בני אדם לקדש את השם . והוא שכתוב (ירמיה לא) כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על ירך . ענין נחמתי הדרטה והצער . כי עיקר התשובה

השע' שערי תשובה הראשון

במיריות הלב כאשר בארנו . ואהי הודעי ספקתי על ידך . אהי שנודעתי לבני אדם
והתפרסמו עונותי התאכלתי במעשים נראין לבני אדם . כמו (יחזקאל כא) ספוק אל ידך .
ונאמר (איוב ז) ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישור העויתי :

יט) ומודה ועוזב ירום . פירוש אע"פ כי יסודות התשובה נ' . החרטה . והיודי . ועזיבת
החטא . החרטה והיודי בכלל מודה . כי המתודה מתחרט . ואין תשובת
פחותה משלש אלה . כי המתחרט ומתודה ואיננו עוזב החטא דומה למי שטובל ושרץ
בידו . אכן מודה ועוזב ירום . כי הוא בעל תשובה . אע"פ שיש לתשובה מדרגות רבות
כאשר ביארנו :

כ) אמר אהי כן (שלי כח) אשרי אדם ספחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה . פירוש אע"פ
שהוא מודה ועוזב יש עליו לפחד תמיד . אולי לא השלים חוק התשובה . כי היא צריכה
למדרגות רבות . ויוסף אומץ בכל יום להשיג המדרגות . גם יפחד אולי יתחדש עליו יצרו .
וישמר ממנו בכל עת . ויוסף יראת השם בנפשו תמיד . ויתפלל תמיד אל השם לעזרו אל
התשובה . ולהצילו מיצרו . ומקשה לבו יפול ברעה . האומר בלבו השלמתי חוק תשובתי .
ואיננו משתדל תמיד להשיג מדרגות התשובה ולהוסיף בנפשו יראה . יענש על זה . כי הוא
רם לבב . ואיננו מכיר מנרעת נפשו . ואם איננו מכיר גודל חובו להכשיר דרכיו ביתרון
הכשר לפני השם . גם איננו נשמר מיצרו האורב לו תמיד . על כן יפול ביד יצרו :

כא) העיקר ה' הבושה . כענין שנאמר (ירמיה לא) בושתי וגם נכלמתי כי נשאתי הרפת
נעורי . והנה החוטא יבוש מאוד לעבור עבירות לפני בני

אדם . ויכלם אם ירגישו ויכירו בעבירותיו . ואיך לא יבוש מן הבורא יתברך . ואין זה
כי אם לפי היות הש"י רחוק מכליותיו . על כן יבוש מן הנבראים . ולא יבוש מן הבורא
יתברך . וארו"ל כי בשעת פטירת ריבז אמרו לו תלמידיו רבינו ברכנו . אמר להם יהי
רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא כשר ודם . אמרו לו רבינו עד כאן ולא יותר אמר
להם הלוואי . תדעו שהרי אדם עובר עבירה כסתר ואוסר הלוואי לא יראני האדם :

כב) והמדרגה העליונה בזה שייכלם האדם על עונותיו מלפני הש"י . וענין ההכלמה .
ההרגשה בבושה . והשתנות זיו פניו כענין שנאמר (תהלים ס) כסתה כלימה

פני . ובכל מקום תראה הכלימה נזכרת אחר הבושה כי היא יתירה מן הבושה (יחזקאל יז)
פוש ותכלמו (ירמיה לא) בושתי וגם נכלמתי . וכראות החוטא כי הש"י מעביר עונו ומאריך
לו . ואיננו נפרע ממנו . ולא כחטאיו עשה לו . ולא כעונותיו גמל עליו . יוסף בושה
בלבבו . הלא החוטא למלך בשר ודם ובוגד בו והוא מכפר לו יבוש ממנו . וכן כתיב (יחזקאל
ט) למען תזכר ובושת מכל עלילותיך בכפרי לך לכל אשר עשית . וארו"ל העושה דבר
ומתבייש ממנו מוזהרין לו על כל עונותיו . וכן מציינו בשואל שאמר (ש"א כ"ט) ולא ענני
עוד גם ביד הנביאים גם בחלומות . ולא הזכיר אורים ותומים . כי נתבייש להזכירם . מפני
שהרג נוב עיר הכהנים . ואמר לו שמואל (ש"ש ס"ט) סדר אתה ובניך עמי . עמי במהיצי .
וישיג אדם מדרגת הבושה בהתבודד לחשוב בגדולת השם . וכמה רבה רעת המטרה את
פיו . ובזכרו תמיד כי השם רואה מעשיו ובוהן כליותיו וצופה מחשבותיו :

כג) העיקר ה' הכניעה בכל לב . והשפלות . כי המכיר את בוראו ידע כמה העובר
על דבריו שח ושפל . ונטרע מערכו .

כענין שנאמר (תהלים ס) נבזה בעיניו נמאם . ונאמר (איוב ט) אף כי נתעב ונאלה איש שותה
כמים עולה (ירמיה י') כסף נמאם קראו להם . על כן יכנע ויחיש שפל בעיניו . ורוד המעית

השער שיערי תשובה הראשון ו

בהתודות על המאובבוא אליו נתן הנביא אמר בסוף דבריו (תהלים נא) זכרו אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבוה. רוח נשברה. רוח נמוכה. למדנו מזה כי ההכנעה מעיקרי התשובה. כי המזמור הזה יסוד מוסד לעיקרי התשובה. ובהכנעה יתרחצ האדם אל השם. שנאמר (ישעיה טו) אל עני ונכה רוח. ונאמר בענין התשובה (שם נ) ואמר סלו סלו פנו דרך וגו' כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים. למדנו כי ההכנעה מעיקרי התשובה. וכן שאר כל הפרשה מדברת על בעלי התשובה (שם שם טו) כי לא לעולם אריב וגו' בעון בצעו קצפתי וגו' דרכיו ראיתי וארפאחו ואנחהו וגו' פי' דרכיו ראיתי בהכנעה. כמו שאמר ואת דכא ושפל רוח. ובמדרות הלב כמו שאמר כי רוח מלפני יעמוף. וארפאהו. כי אסלה לעונו. כמו (הישע יד) ארפא משוכתם (ישעיה יד) לשב ורפא לו. ואנחהו. אעזרהו על עויבת החטא ואנבירהו על יצרו:

(כד) ודע כי מעלות ההכנעה רבות. כאשר יתבאר בשיערי הענוה בע"ה. והמדרגה העליונה בהכנעה המחויבת מדרך תשובה. שיגדיל ויאדיר עבודת השם. ולא יחזיק טובה לעצמו. כי יקמן הכל בעיניו כנגד מה שהוא חייב בעבודת השם. על כן יכנע ויעבוד בהצנע. ולא יחמוד כבוד על מעשיו הנכבדים. ולא יבקש תפארת על פעליו המפוארים. ויסתירם [מכרעיו] כפי היכולת:

(כה) ובא הענין הזה על עיקר התשובה מבואר בדברי הנביא ע"ה שנאמר (ספיה י) במה אקדם ה' אכף לאלהי מרום. פי' במה אקדם ה' על רוב חסדיו. כי חזכיר למעלה בפרשה סתמדי השי'. ובמה אכף לאלהי מרום על רוב חסדיו. וחזכיר אליו מרום. לחזרות ולהודיע כמה ראוי אשר יכף ויכנע מי שהמרה רם על הכל. ובאר הענין אחריו. האקדמנו בעולות בעגלים בני שנה. הירצה ה' באלפי אילים ברכבות נחלי שמן. אשר אקדמנו בהם על רוב חסדיו. האתן בכורי פשעי. להראות כניעתי וכפייתי על רוב חסדיו. כי אני מכיר עוצם פשעי. כי ראוי לתת בכורי קרבן בעבור פשעי. כי רב מאוד וכי עוצם. פרי בטני חטאת נפשי. חזכיר על הפשע בכורי ועל החטאת פרי בטני. כי הפשע הוא המרד כאשר ארז"ל והוא יותר מן החטא. והיתה התשובה. הניד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד. כי זה נבחר מן העולות והמנחות לקדם בו את ה' על חסדיו. והצנע לכת עם אלהיך. זה עיקר כניעתך וכפייתך לעבוד את ה' בהצנע לכת. כי זה יורה על כניעתך שלא תחמוד כבוד על מעשיך הנכבדים אף כי על המעלות אשר לא יחפוץ בהם היוצר [מן] יצוריו. כי אין להתהלל בהם. כמו העושר והגבורה וסיני החכמות. וולתי השכל וידוע את השי' כמו שנאמר (יחזקאל ט') אל יתהלל חכם בחכמתו וגו':

(כו) ועוד נתחייב בעל התשובה על הכניעה. מפני שהוא חייב להסיר מנפשו המדות שגורמות לחטוא ומעוללות הפשעים.

(כז) והגאווה מסבכת כמה עכירות. ומגברת יצר לב האדם עליו. שנאמר (דברים ה') ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך. ונאמר (משלי כא) רום עינים ורחב לבב נר רשעים חטאת. פי' הגאווה ניר הרשעים. כי ממנה יפרו החטאים. כאשר נאמר ורם לבבך ושכחת. ונאמר (תהלים י') בנאות רשע ידלק עני. ונאמר (שם) הדוברות על צדיק עתק בגאווה. ונאמר (יהושע לב) אשר נתנו חתיתם בארץ חיים. וכמו שעושים בני אדם ניר בשדה כדי לפרות בו הזרע ולאסוף רוב תבואות. כן עושים הרשעים את הגאווה ניר בלבבם וזוועים בו המחשבות הרעות להוליד ולהצמיח העכירות שהם פרי מחשבותם ועל

השער שערי תשובה הראשון

דרך המשל כמו שאמר הנביא ופרח כראש משפט ונוי, ומה שאמר הטאת. פי ניר רשעים ניר הטאת, וכולל הטאים רבים כמו (ישעיה י"ו) הטאת יהודה, או יהיה פירושו והטאת, כמו (תק"ק ז') שמש ירח, והמעם מלבד כי הגאון גורמת הטאים, המדה עצמה הטאת, כמו שנאמר (משלי טו) תועבת ה' כל נכה לב, ובעל הגאון נמסר ביד יצרו, כי אין עור השם עמו, אחרי אשר הוא תועבת השם:

כה) ועוד חייב בעל התשובה להכנע ולקיים עליו להתנהג על הדרך שארזל והוי שפל רוח בפני כל אדם, וישגי מזה שלא יכעוס ולא יקפיד על חבריו, וגם לכל הדברים אשר ישמע אל יתן לבו, ולהעביר על מדותיו [ומעבירים מזה] להתכפר על עונותיו, כמו שארזל המעביר על מדותיו מעבירים לו על כל פשעיו, מדה כנגד מדה, וזה פתח תקוה נכבד מאוד ונאמר (איכה ג') יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה, יתן למכתו לחי ישבע בהרפה: כט) העיקר הח' **ההכנעה במעשה**, שיתנהג במענה רך, כענין שנאמר (משלי ט') מענה רך ישיב חמה, ובקול נמוך, כי זה מדרך השפלות

כמו שנאמר (ישעיה כט) ושפלת מארץ תדברי ומעפר תשח אמרתך, בהפך ממה שנאמר על העשיר בעל הגאון (משלי י"ח) ועשיר יענה עוות, ולא יתעסק בנוי המלבושים והתכשיטין, כמו שנאמר (שמות ג') ועתה הורד עדיך מעליך, ונאמר באהאב (פ"א כא) ויצום וישכב בשק ויהלך אמו, ואמר הש"י על זה הראית כי נכנע אהאב, וענין ויהלך אמו, בהפך מדרך המלכים שהם מהלכים ברב חיל וקול המולה, והיו תמיד עיניו שחות, כענין שנא' (איוב כב) ושח עיניו יושיע, וסימני ההכנעה, כמו מענה רך וקול הנמוך, ושחות העין זיכורוהו להכניע את לבו: ל) העיקר הט' **שבירת התאוה הגשמית**, ישיב אל לבו כי התאוה עוללה לנפשו לחטוא ולמנוח העון בחבלי השוא, ויעשה

גדר לשמור את דרך התשובה, יפרוש מן התענוגים, ולא ימשך אחר תאוותו גם בדברים המותרים, ויתנהג בדרכי הפרישות, ולא יאכל רק לשובע נפשו וקיום גופו, כענין שנאמר (משלי יג) צדיק אוכל לשובע נפשו, ואל יגש אל אשה רק לקיים מצות פריה ורביה, או למצות עונה, כי כל זמן שהאדם הולך אחרי התאוה, נמשך אחרי תולדות החומר, וירחק מדרך הנפש המשכלת, ואז יתגבר יצרו עליו, כענין שנאמר (דברים לב) וישמן ישרון ויבעט, ונאמר (ש"ח ט) פן תאכל ושבעת ונוי ורם לבבך, ונאמר (משלי ל) פן אשבע וכחשתי, ואמר ז"ל אבר קמן יש באדם, משיביו רעב כרעיבו שבע:

לא) והנה התאוה הנתונה בלב אדם שורש כל הפעולות, לכן אם יתקן התאוה, תחת אשר כל האיברים ושרתוה ימשכם אחרי השכל, וילוו עליו וישרתוהו, יכשרו כל הפעלים, שנאמר (משלי כא) וך ישר פעלו, ונ"ל שמשלש חפסוק, וך"ר"ל שהוא וך מן התאוות, "ישר פעלו", כל מעשיו בחזקת מתוקנים וישרים, והוא דבר הלאדם מענינו שכתוב אחריו הרחק, נפש רשע אותה רע לא יוחך בעינו רעהו, ונאמר (ש"ח יג) תאוה נחיה תערב לנפש, נחיה כמו נשברה מלשון (דניאל ח) נחיתו ונחליתו, אמר כי כאשר ישבר אדם תאוותו גם בדברים המותרים, כזה תצליח הנפש, והמדה הזאת תערב לה, כי ידים השכל ידו ונבר, ותועבת כסילים סוד מרע, הכסילים אשר אינימו שוכרים תאוותם, ורודפים תמיד תענוגות בני האדם, כי תפגע תאוותם בדרך המא וכל דבר רע, לא יסורו ממנו, ונקראו כסילים על רדיפת התענוגים כמו שנאמר (משלי כא) וכסיל אדם יבלענו, ונאמר (ישעיה ה) הוי משכמי בבקר שכר ירדפו ונוי והיה כנור ונבל ונוי ואת פעל ה' לא יביטו ונוי, ונאמר (משלי יג) ובמן רשעים תחבר, ונאמר (פלאי ב) וזריתי פרש על פניכם פרש חנינם, וארזל אלו בני אדם שכל ימיתם כהנים, ונאמר (משלי י"ח) לתאוה יבקש נפרד בכל תושיה יתנלע, פי' מי שמבקש ללכת אחר תאוותו ויצונו, נפרד מכל חבר ועמית, כי

יחזקו ממנו אורב ורוע. כי תאות בני אדם ומדותם הלוקות. אין רצונו של זה כרצונו של זה. אכן אם ילך בדרך השכל או יתחברו לו החברים. ויהיו אהביו רכים. ואמרו במוסר. מי שהוא רוצה את מדותיו רבו הקפצים עליו. ויש לפרש על הענין הזה בעצמו לתאוה יבקש נפרד. איש נפרד מכל אח וחבר לתאוה הוא מבקש. ובעבור שמבקש ללכת אחר רצונו. למען זאת סרעוהו רחוק ממנו. כענין (מש"י י"ט) וכל סרעוהו יפרד. בכל תולשיה יתגלע. ההולך אחר תאוותו לא בדבר אחד יחטא בלבד. אך בכל זאת שבתורה יתגלע. כי יעבור על כולנה. מלשון (ש"ב ז) וכל אויל יתגלע:

(לב) **ועוד תמצא** לו תועלת בשברו התאוה הנשמית. כי אם תשאלנו תאותו דבר בליעל ועבירה. ידבר אל לבו. הן כהיתר לא אמלא תאותי. ואיך אשלה ידי באיסור:

(לג) **ועוד תמצא** בשבירת התאוה תועלת רבה ועצומה. כי יגלה לבדק לבו ומוטב חפצו לתשובה. כי הוא מואם הטבע אשר נרם לו חטא. ובזה יתרצה אל הש"י

וימצא הן בעיניו. וכן כתוב (תהלים נא) זכחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבוה. רוח נשברה הוא הרוח הנמוכה והנכנעת. ולב נשבר על שבירת התאוה הנשמית. כי התאוה נתונה בלב. כמו שנאמר (תהלים כא) תאות לבו נתת לו. ובמזמור התשובה נאמר המקרא הזה. ובאמרו לב נשבר ונדכה אלהים לא תבוה. למדנו מזה כי בעל התשובה מתרצה אל השם בשבירת התאוה הנשמית. וכי זה מעיקרי התשובה ועוד נאמר בענין התשובה (ישעיה ג) להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים:

(לד) **ואר"ל כל מי שיש בו שלש מדות הללו מתלמידיו של אברהם איניו.** עין טובה. ורוח נמוכה. ונפש שפלה. ענין נפש שפלה. שאינו הולך אחר התאוה

הנשמית גם בדברים המותרים. כמו שמצינו שאמר אברהם (בראשית יב) הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את. שלא נסתכל בה עד היום שהוא להתכונן על תכונת יפיה. ואר"ל כמה שכתוב (ש"ב כ) ותהיין צרורות עד יום מותן אלמנות היות. ככל יום היה דוד מצוה להטיב את ראשן ונותן תמרוקים לקשטן. כדי להציק לתאוותו ולהכניעה. באשר יכבוש יצרו מהן. למען יתכפר לו על דבר בת שבע:

(לה) **העיקר הי' להימייב פעליו** בדבר אשר ודה עליו. אם הסתכל בעריות. יתנהג בשחות העינים. אם חטא בלשון הרע יעסוק בתורה. וככל האיברים

אשר חטא ישתדל לקיים בהם המצות. וכן אמרו רבותינו ז"ל הצדיקים באותו דבר שחוטאים בו מתרצים. עוד אמרו אם עשית חבילות של עבירות. עשה כנגדן חבילות

חבילות של מצות. רגלים מסהרות לרוץ לרעה. יהיו רצים לדבר מצוה. לשון שקר. אמת יהנה חכו ופיו יפתח כחכמה ותורת חסד על לשונו. ידים שופכות דם. פתוח יפתח את

ידו לאחיו לענייו. עינים רמות. יחי דכא ושח עינים. לב חורש מהשבות און. כלבו יצפון אמרי התורה ויהי הגות לבו תבונות. משלח מדנים בין אחים. יבקש שלום וירדפו:

(לו) **העיקר הי"א הפוש דרבין.** כענין שנאמר (איכה ג') נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה'. ויעשה כן לג' דברים. האחד. למען יזכור כל

הדברים שתמא עליהם ויתודה על כולן. כי הוידוי מעיקרי הכפרה. והשני. למען ידע כמה לו עונות וחטאות ויוסף להכנע. והשלישי. כי אע"פ שהוא מקבל עליו לעווב כל

חטא. צדיק שידע הדברים שחטא עליהם. כדי לעשות בהם נדדים. וזה שמר מאד לנפשו ב הן ממארב היצר כי נפשו עלולה בהם. אחדי אשר נקלו בעיניו ושלא יצרו בהם.

והנה נפשו חולה מהמעשים הרם והחולה כאשר יחל להכריא צדיק להזדר מהרבת ענינים שלא יחזירוהו לחלו:

השער **שערי תשובה** הראשון

לז) העיקר הייב צריך שיהקור וידע וכיז נודל העונש לכל אחד מעונותיו. באיזה מתן יש מלקות. ובאיזה יש חיובי כריתות ובאיזה יש חיובי מיתות בית דין. למען ידע גודל עונו בהתודותו. וימדר בכפי על אשר הכעים תמורים. ולמען יוסיף להכנע. ולמען יפחד מעונותיו. כי העבירות התמורות. תשובה תולה כפרתן ויסורים ממדקן. וכן כתוב (ויסיה ב) ראי דרכך בנוא דעי מה עשית. ויתבאר הענין הזה בשער השלישי:

לח) העיקר הייב להיות העבירות הקלות תמורות בעיניו. לארבעה פנים. האחד. כי אין לו להביט לקטנות העבירה. אבל יביט לגדולת מי שהזניח עליה. והשני. כי היצר שולט בעבירות הקלות. ואולי תהיה זאת סיבה להתמיד בהן ואז יחשבו גם הם כחמורות בהצטרף עונש כל פעם. ומשלו על זה מחוטף של משי שהוא נרפה וחלוש. וכאשר יכפלו אותה כפלים רבים יעשה עבות חזקה. והשלישי. כי בהתמדתו על העבירה נעשית לו בהיתר. ויפרוק עולה מעליו. ולא ישתמר ממנה. ויחשב עם פורקי עול. וכופרים לדבר אחד. והרביעי. כי אם נצחו היצר בדבר קטן. ינצחנו סוד בדבר גדול. כמו שאמרו רז"ל כל המשבר כלים בחמתו יהי בעינוך כאלו עובד אלילים. שכן דרכו של יצר הרע היום אומר לו כך למחר אומר לו לך עבוד אליל. ונאמר (בראשית ד) הלא אם תטיב שאת וגו' פי' למה נפלו פניך. הלא אם תטיב מעשיך ותשוב אלי שאת. פי' תשא פניך. מלשון (איוב יא) כי אז תשא פניך ממום. ויש לפרשו מלשון מליחה. ואם לא תטיב לפתח השאת רובץ. ואם לא תשוב מאשר השאת. לא העון אשר בידך לכבוד ילין אתך. כי היצר רובץ לפתח להחטיא אותך בכל אשר תלך. ונוצח אותך תמיד אחרי אשר נצח אותך. ויקוש לך. וגם נלכדת ולא שבת. ואליך תשוקתו. להדיחך. ואורב לך בכל עת. ואתה תמשל בו. אם תרצה להתגבר עליו. על כן תענש על החטא אחרי אשר נתתי לפניך היכולת לכבוש את יצרך:

לט) ואמר שלמה ע"ה (משלי יג) כזו לדבר יחבל לו וירא מצוה הוא ישולם. אמר זה על הבז לעבירות הקלות. כי יחבול לו מן הפנים אשר זכרנו. וירא מצוה שהוא ירא לבטל מצוה כאשר יירא [מעבירה] חמורה. הוא ישולם. הוא מתעתד אל הגמול השלם. וארוזל הוא זהיר במצוה קלה כבמצוה חמורה. ועוד אמרו שהמצוה גודרת מצוה ועבירה גודרת עבירה. ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה:

מ) העיקר הייב ה' הדין. שנאמר (ויקרא ה') והתודה אשר חטא עליה. ויש עליו להזכיר עונותיו ועונות אבותיו כי היה נענש עליהן באהזו מעשי אבותיו בידו. וכן כתוב (ויקרא כז) והתודו את עונם ואת עון אבותם:

מא) העיקר הייב התפלה. יתפלל אל השם ויבקש רחמים לכפר את כל עונותיו. שנאמר (ישעיה יד) קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשאל עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו. זה ענין הדין. אמרו אליו כל תשאל עון וקח טוב. זה ענין התפלה. ופי' וקח טוב מעשה הטוב שעשינו. כי אמרו ז"ל עבירה מכבה מצוה. ובעת התשובה יתכפרו העונות ותתעורר זכות המצוה ויאיר נרה. אחרי אשר לא הניח אזו לפני התשובה. וכן כתיב (איוב ח) אם זך וישך אתה כי עתה יעיר עליך ושלם נות צדקך. ארוזל אם זך וישך היית לא נאמר. אלא אם זך וישך אתה. שעשית תשובה. כי עתה יעיר עליך. עתה אחרי התשובה שעשית. יעיר עליך כל הצדקות שעשית מלפנים. ואשר היה בידך פתוח לרוחה. ונמשעת אשר אכסניא. כמ"ש (ש"א) דלתי לאורה אפתח. וקדם התשובה לא היו צדקות מינינות עליך. ואחרי שיובר וסר עונך. יעיר זכותך. ושלם

השער שיערי תשובה הראשון ח

נות צדק. ונשלמה פרים שפתינו. יחשוב וידויינו כחטאת פרים לרצון לנו לפניך. והזכיר פרים כי חטאת פר היה פנימי. והיו מיון מדמו על הפרוכת ועל מזבח הזהב:

(מב) ועוד יתפלל בעל התשובה אל השם. למחות כעב פשעיו וכענן חטאתיו. ושיחפוץ בו וירצהו ויעתר לו כאשר אם לא חטא. כענין שכתוב בדברי אליהוא על בעל

התשובה אחרי היסורין (שם לב) יעתר אל אלוה וירצהו. כי יתכן להיות העון נסלה ונפרדה מכל היסורין ומכל גיורה. ואין לשם הפץ בו. ומנחה לא ירצה מירו. ותאות הצדיקים מן החצלות להפק רצון מהשם ושיחפוץ בהם. ורצונו החיים הקיימים והאמתיים והאור הגדול הכולל כל הנעימות. כענין שנאמר (תהלים ל) חיים ברצונו. ונאמר (שם ב) ה' אלהים צבאות האר פניך ונושעה. וארזל אין לנו אלא הארת פניך. והוא ענין הרצון. וכבר הקדמנו ובארנו זה. על כן תראה בתפלת דוד בעת התשובה. אחרי שאמר (שם נא) תרב כבסני מעוני ומחטאתי מטהני. התפלל עוד על הרצון להיות רצון הש"י בו כקודם החטא.

ואמר (שם) אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך אל תקח ממני. אחרי כן התפלל ואמר (שם) השיבה לי ששון ישעך. שיהיה נסי השם וישעו מצוים אתו ושתצל עליו רוח אלהים כאשר בתחלה. ואחרי כן אמר (שם) ורוח נדיבה תסמכני. פי' הנה קמונתי מפני פשעי ואינני ראוי לנסך ולהגלות עלי זרוע קדשך. ואם נשאת עון חטאתי. אינני כדאי להיות נאהב ורצוי כירחי קדם. אבל ברוח נדיבה תסמכני. כי אין קץ לנדרכתך ושובתך. ובא ור"ח בהסרון ב"ת. כמו (בראשית כו) ודגן ותירוש סמכתי ובענין הזה אמר הלשע ע"ה (ירושע יד) ארפא משובתם אוהבם נדבה. ענין אוהבם נדבה כענין מה שאמר דוד (ורוח נדיבה) תסמכני: (מ) ועוד יתפלל בעל התשובה אל ה' תמיד שיעזרוהו אל התשובה. כמו שנאמר (ירמיה

לא) השיבני ואשובה כי אתה ה' אלהי:

(מד) העיקר הט"ו תיקון המעוות כאשר יוכל לתקן. כענין שנאמר (ירמיה) וירא אלהים את מעשיהם כי שכו מדרכם הרעה. ונאמר (שם) וישובו איש מדרכו

הרעה ומן החמס אשר בכפיהם. כי כדברים שבין אדם לחבירו כמו הנזל וההמס. לא יתכפר עונו עד אשר ישיב את הנזלה. וכן אם ציער את חבירו והציק לו. או הלבין פניו. או סיפר עליו לשון הרע. אין לו כפרה עד שיבקש ממנו מחילה. וכן ארז"ל כי אע"פ שנתן לו דמי בושתו ודמי צער ההכאה. אין צער הכושה וההכאה נמחל לו עד שיבקש ממנו [מחילה] שנאמר (בראשית ב) ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחיה:

(מה) וראוי לבעל התשובה לעשות כן קודם הודו כי שיתרצה בוידויו. ודוד המע"ה בעת התשובה כן עשה קודם הודויו. שנאמר (תהלים נא) לך לבדך חטאתי ותרע

בעיניך עשיתי. למען תצדק בדברך תזכה בשפטך. פירוש לך לבדך אני נחשב חוטא ואינני צריך זולתי למחילתך. ואם חטאתי לאיש כבר בקשתי מחילה ממנו. וכפרתי פניו.

וכמהו (בראשית מב) וחטאתי לאבני כל הימים. על החטא הזה אהשב חוטא כל הימים אצל אבי. כי לואת לא יסלה לי. ותרנומו ואהא חטא לאבא. או יהיה פירושו לך לבדך חטאתי.

לא חטאתי לאיש ולא העתרתי דברי עליו. ולא לקחתי מיד איש מאומה שאצטרך למחילתו ולהשיב את גולתו. ואין כפרתי תלויה אלא בסליחתך. למען תצדק בדברך תזכה בשפטך.

כדי להראות לעמים צדקתך. וגודל סליחתך. ביום דברך ודינך בעת שפטך אותי. ולשון למען. כי גודל החטא. סיבה להוודע גודל הצדקה בסליחתו. על כן ימשול הדבר. כאלו

היה ראשית חטאת. למען יגלה הסוד השם. וצדקתו בסליחתו ביום שפטו. וכמהו (ירושע ה) כספם וזהבם עשו להם עצבים למען יכרת. כי עשיית העצבים סיבת הכרת כספם וזהבם.

המשול הדבר כאלו עשו העצבים למען יכרת. או יהיה פירושו. למען זה תצדק בדברך על הפקודה והשלום (ויזל שחא מצדיק עליו את דיני יתי). וכן למען יכרת. למען זה יכרת:

השער **שערי תשובה** הראשון

מו) ועל הדרך הראשון פירשו רז"ל במדרש תהלים על זה. משל לרופא שראה את המכה. ואמר כמה המכה הזאת מכה רבה מאד. אמר ההולה והלא אשר חזכיתי מכה נחלה. לא היתה זאת. כי [אם] לבעבור הגנות צדקת רפואתך. ובעבור הראותך את כחך. ועוד נוסף לקח על דבר העיקר הזה בשער הרביעי :

מו) העיקר הי"ז לרדוק פעולת החסד והאמת. כענין שנאמר (משלי טו) בחסד ואמת יכופר עון וביראת ה' סור מרע. וערה התכונן בסוד המקרא הזה. כי האמנם אם החוטא לא שב אל ה'. לא יתכפר עונו בפועל החסד. כמו שנאמר (דברים י') אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד. ופירשו רז"ל לא יקח שוחד מצוה. למחול ולהעביר על העונות. ועוד אמרו כל האומר הקביה ותרו הוא יותרו ח"ו. אבל מאריך אפים. ואם לא ישמעו. ימד פעולתם אל חיקם. אכן זה שאמר שלמה המע"ה בחסד ואמת יכופר עון. על בעל התשובה דיבר. כי יש עבירות שהתשובה ויח"כ תולין ויסורין ממרקין. כאשר יתבאר בשער הרביעי. והנה החסד יגן בעד החוטא וישמור עליו מן היסורין. בשגם הצל יציל מן המות. כמו שכתוב (משלי י) וצדקה תציל ממות. ועוד יש עון והוא עון הלול השם. שהתשובה ויסורין תולין ומיתה ממרקת כמו שנאמר (ישעי כב) אם יכופר העון הזה לכם עד תמותן. והנה כאשר האדם משתדל לתמוך ביד האמת. ויעזור אחריו ויתעורר בדבריו. והופיע אורו לעיני בני עמו. ויחזק ידי אנשי האמת ונשאו ראשם. וכתות השקר ישפלים יגיעם עד עפר. הנה אלה דרכי קדוש ה'. והוד והדר לאמונתו ועבודתו בעולם. ועוז ותפארת במקדש תורתו. על כן בהרבות פעליו לקדש את ה' ולעורר האמת להכין אותו ולסעודו. ונסלח לו מעון החלול עם התשובה בשומו האמת לעומת אשמת החלול. מדת השוכתו נגד כדת משוכתו. זה כיאור כחסד ואמת יכופר עון :

טח) העיקר הי"ח היות השאתו נגדו תמיד. כי ראוי לנפש החוטאת לזכור ענינה תמיד ואל תשי (פי השבחה) אותם לקץ ימים. ומלכבו לא יחטפו עד בוא הליפתו. כענין שנאמר (תהלים לא) כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד. והעיקר הזה יתבאר בשער השלישי :

טט) העיקר הי"ט עזיבת הטאו בהזדמן לו והוא בתוקף תאוותו. ארזל איזהו בעית אשר תשובתו מגעת עד כסא הכבוד. כאשר נבחן ויצא נקי באותו פרק ובאותו מקום ובאותה אשה. ר"ל כי הזדמן החטא לידו והוא בתוקף יצרו ואונו בשרירי בטנו כעת הראשון אשר חטא. וכבש יצרו. ונמלט מעון מיראת השם וגאון פחדו. ומי שלא נזדמן לידו בענין הזה. יוסף בנפשו ראת השם דבר יום ביומו. ככה כל הימים. וכאשר יחליף כח היראה די כבוש בכח הזה את יצרו ומסת משלו בעוצם התאוה. הלא בוחן לבות הוא יבין ונוצר נפשו הוא ידע. כי אם יבא לידי נסיון ויניע לידו בענין הראשון. יציל את נפשו מיד יצרו. והנה הוא לפני ה' במדרגה העליונה מן התשובה. והוא שאמר שלמה המע"ה (משלי טו) בחסד ואמת יכופר עון וביראת ה' סור מרע. פי' וביראת ה' לסור מן הרע אם יזדמן לידו. ומלת סור מקור. ויעיד על הפירוש הזה מה שלא אמר וסור. ומה שנאמר (תהלים לד) סור מרע ועשה טוב. (איוב א) וירא אלהים וסר מרע. ענינו שיסור מן הרע בהזדמן לידו כי לא יאמרו אמור סור מן המעשה בלתי לאשר יקרב לעשותו. וארז"ל במדרש ישב ולא עבר עבירה נותנין לו שטר כעושה מצוה כגון שבא דבר עבירה לידו וניצול ממנו :

ג) העיקר הכ' להשיב רבים מעון כאשר תשיג ידו. שנאמר (יחזקאל יח) שובו והשיבו מכל פשעיכם. למדנו כי זה מעיקרי התשובה. ונאמר (ויקרא יט)

הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו תמא . למדנו כי אם לא יוכיחנו יענש על המאור . ודוד המע"ה אמר במוזמר התשובה (תהלים נא) אלמדה פושעים דרכיך והמאים אליך ישובו : **נא** הנה השלמנו ביאור עקרי התשובה . ועתה שים על לבך להתבונן בדברים המעכבים את התשובה . ר"ל כי מי שפורק עולו ונכשל באחד מהם תמיד תשובתו קשה . אם כשלת באחד מהם תמיד חזק ואמץ לשפוך ישיח והרבה תפלה ותחנון . ואזיר חיל לקיים כל דבר עיקרי התשובה . ותוסיף לקח בהם מן הדרכים אשר יתבארו בשער הרביעי ותמצא חנינה ותנתן לרחמים :

נב **אזכיר** לך מאשר דיברו רבותינו בזה . אמרו רז"ל כ"ד דברים מעכבים את התשובה . ואלוהן . רכילות ולשון הרע . ובעל הימהו. ובעל מחשבה רעה . והמתחבר לרשע .

והרגיל בסעודה שאינה מספקת לבעליה . והמסתכל בעריות . והחולק עם גנב . והאומר אהמא ואשוב . (וכן אמרו במשנה האומר אהמא ואשוב אין מספקין בידו לגשת תשובה . ארפא ויום הכפרים סכר אין יחליב סכר) . והמתכבד בקלון חבירו . והפורש מן הציבור . והמכונה אבותיו . והמבזה רבותיו . והמקלל את הרבים . והמעכב את הרבים מעשות דבר מצוה . והמטה את חברו מדרך טובה לדרך רעה . והמשתמש בעבוסו של עני . והמקבל שוחד על מנת להטות אהרים בדין . והמוצא אבידה ואינו מחזירה לבעליה . והרואה בנו בתוכות רעה ואינו מוחה בידו . והאוכל שוד עניים יתומים ואלמנות . והחולק על דברי חכמים . והחושד בכשרים . והשונא את התוכחות . והמלעיג על המצות :

השער השני להורות הדרכים שיתעורר האדם בהם לשוב אל ה'

א דע כי דרכי הסיבות שיתעורר האדם בהם לשוב מדרכיו הרעים ששה . ובכל אחד מהם למדנו דעת את האדם איך יתחלק בחקר תבונתו . ויאזין עד תבונתו . ונעיר להם אוזן לשמוע . השכל וידוע . עיקרים יקרים . לכל חפציהם דרושים וחקרים . ויותר מהמה בני הזוהר . לשוב בכל יום ונפשך לשר . בלעדי תחזה סבה מעוררת וילדי יום יקושון מהשבותיך . כי תזכור את בוראך . והיה לך זכרו למשיב נפש מדרכי תולדות גוש עפר . ובכן עריה תעור קשת מדע לישר הדורי טבעך . ומיראת השם ואהבתו והבולשה מלפניו תוסיף מעלה תמיד . ותשקוד על נקיון כפיך וזרות רעיונים מורדים משרעפיך . והברו נושאי כלי נפשך . ובזכרה יוצרה תעדה עדיה ותכלול יפיה כמישיב (ישעיה נה) בה' יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל . ותוסיף אומץ להעיר את רוחך בדרכי הסבות הששה אשר יתבארו . ואשר לא השיג המעלה הזאת יבנע לבכו הערל מדרך הסבות וראות רכות . ולפי מיעוט ההכרה מדרך הסבה המעוררת לב האדם לתשובה . וכפי נאותה אל דרך הרצון יודע ויבחן כי התשובה . מן הנפש החשובה :

ב הדרך הא' **באשר** תמצאנה את האיש צרות . ישיב אל לבו ויאמר אין זה כי אם דרכי ומעללו אשר עשו אלה לו . וחמאיו עוללו לנפשו . וישוב אל ה'

וירחמנו . כענין שנאמר (דברים לא) ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה . ותראה במנהגו בשר ודם כי חמא לאיש . ובעת צרתו יתחרט ויבנע אליו מפני שהוא צריך לעזרתו . תהיה החרטה הזאת גרועה בעיני חבירו כענין שאמר יפתח (שופטים יא) ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם . ומחסדי השו"ת שהוא מקבל התשובה מתוך הצרה ותחי לרצון לפניו . ויאהב נדבה את החוטא בשונו עדין ביום תוכחה ומקרב צרה שנאמר (ישעיה יד) שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים וגו' ארפא משוכם אוהבם נדבה . ונאמר (מסעי ג') כי את אשר יאתה ה' יוכיח וכאב את בן ירצה . ואם לא ישוב האיש מדרכו הרעה ביום רעה והוכח בסכאוב ולא שב עד המוכיחו יגדל עונו ויכפל ענשו . הלא תראה אם המלך מיסר